

6- Hadis çeşitleri nelerdir?

Hadis çeşitlerini üç ana başlıkta inceleyeceğiz:

1. Metnin kaynağına göre hadis çeşitleri.
2. Ravi sayısına göre hadis çeşitleri.
3. Sıhhat derecesine göre hadis çeşitleri.

1-Metnin kaynağına göre hadis çeşitleri

Metnin kaynağına göre hadis çeşitleri dörde ayrılır:

1. Kudsî hadis
2. Merfu hadis
3. Mevkuf hadis
4. Maktu hadis

Şimdi, bu hadis çeşitlerinin ne olduğunu öğrenelim:

Kudsî hadis: Manası Allahu Teâlâ'ya, lafzı Peygamberimiz (a.s.m.)'a ait olan hadistir.

Bir hadisin kudsî hadis olduğu başındaki ifadeden anlaşılır. Kudsî hadisler şöyle başlar:

— Resulullah (a.s.m.) şöyle dedi: Allahu Teâlâ buyurdu ki...

İşte “Allahu Teâlâ buyurdu ki” şeklinde başlayan hadisler kudsî hadistir.

Bu makamda şöyle bir soru akla gelebilir:

— Kudsî hadis ile Kur'an arasında ne fark var?

Bu sorunun cevabı şudur: Kudsî hadis ile Kur'an ayetinin benzerliği her ikisinin de vahiy olması yönüyledir. Ancak Kur'an hem mana hem de söz olarak Peygamberimiz (a.s.m.)'a vahyedilmiştir. Kudsî hadis ise sadece mana olarak vahyedilmiş, lafızla ifadesi Peygamberimiz (a.s.m.)'a bırakılmıştır.

Demek, kudsî hadisler Peygamberimiz (a.s.m.)'ın sözleridir. Kur'an'dan sayılmazlar ve okunmaları Kur'an okumak gibi ibadet yerine geçmez.

Merfu hadis: Peygamberimiz (a.s.m.)'a isnad edilen bütün söz ve fiillerdir. Bu hadis türüne “hadis-i nebevî” de denilmektedir.

Peygamber Efendimiz (a.s.m.)'dan rivayet edilen bütün sözlere “hadis” denildiği hâlde burada ayrıca “merfu hadis” diye tasnife tabi tutulması, onu sahabe ve tâbiînin sözlerinden

ayırt etmek içindir. Zira birazdan izah edeceğimiz üzere, sahabe ve tâbîînin sözleri de “hadis” tabiriyle ifade edilir. Merfu hadis denildiğinde anlarız ki: Bu söz Hazreti Peygamber (a.s.m.)’a e aittir; sahabeye ve tâbîîne değil.

Mevkuf hadis: Sahabeye ait söz ve fillerdir. Bu haberlere mevkuf denilmesi, isnadın sahabede kalmış olması sebebiyledir. Yani o söz ya da davranış Peygamberimiz (a.s.m.)’a değil, sahabeye aittir.

Buna göre, bir ravinin, “Falan sahabe şunu yaptı, şöyle dedi...” diyerek naklettiği rivayetler mevkuftur.

Sahabe sözüne “hadis” denilmesinin sebebi, onların dinle ilgili söz ve davranışlarının büyük ölçüde Peygamberimiz (a.s.m.)’a dayanma ihtimalinden dolayıdır. Bu sebeple, mevkuf hadisler kesin ve bağlayıcı olmamakla birlikte, dinî hükümlerin kaynaklarından sayılmıştır.

Mevkuf hadisler de merfu hadisler gibi, gerek ravileri yönünden ve gerekse isnadları yönünden sahih veya zayıf olabilirler. Sahih ve zayıf tabirlerinin manasını, “sıhhat derecesine göre hadis çeşitleri” konusunda işleyeceğiz.

Maktu hadis: Tâbîînin söz ve filleri. Sahabeleri gören Müslümanlara tâbîîn denir. Tâbîînin söz ve filleri de maktu hadis denir.

Dinî hükümlerin tespitinde tâbîînin söz ve eylemleri dikkate alınmakla birlikte, bunlar bağlayıcı bir delil olarak kabul edilmemiştir.

2- Ravi sayısına göre hadis çeşitleri

Ravi sayısına göre hadisler iki ayrılır:

1. Mütevatir hadis
2. Ahad hadis

Mütevatir hadis: Her tabakada, yalan üzerinde birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun rivayet ettiği hadislerdir. Sahabe, tâbîîn, tebe-i tâbîîn ve diğer tabakalarda hadisin ravilerinin sayısının çok olması o haberin kesinlik kazandığını gösterir. Bu bakımdan mütevatir hadisler kendilerinden hiç şüphe edilmeyen en sahih hadislerdir.

Mütevatir hadisle amel etmek farz olup onu inkâr eden dinden çıkar. Mütevatir hadisler delil olma bakımından Kur’an’a yakın kuvvettedir. Mütevatir hadisler ikiye ayrılır:

1. Lafzî mütevatir
2. Manevi mütevatir

Lafzî mütevatir: Tüm ravilerin aynı lafızlarla rivayet ettikleri hadistir. Mesela “Kim bilerek bana yalan söz isnat ederse cehennemdeki yerine hazırlansın.” (Buhârî, Enbiya, 50; Müslim, Zühd, 72) hadisi lafzî mütevatir bir hadistir. Bu hadis-i şerif Peygamberimiz (a.s.m.)’ın

ağızından bu şekilde çıkmış ve bütün raviler tarafından bu şekilde nakledilmiştir.

Manevi mütevatir: Lafzı farklı olmakla beraber, tüm ravilerin aynı anlamla rivayet ettikleri hadistir. Dua sırasında ellerin kaldırılmasını bu çeşit mütevatire örnek gösterilebiliriz. Çünkü Peygamberimiz (a.s.m.)’ın dua sırasında ellerini kaldırdığına dair yüz kadar hadis rivayet edilmiştir. Fakat bunlar değişik olaylarla ilgili, değişik şekillerde ve farklı ifadelerle nakledilmiştir.

Ravi sayısına göre hadislerin ikincisi ahad hadistir.

Ahad hadis: Mütevatir hadislerin dışında kalan bütün hadislerle verilen genel isimdir. Hadisin ravi sayısı herhangi bir tabakada mütevatir derecesine ulaşmamışsa, hadis-i şerif ahad hadisler arasında yer almış olur. Yani hadisi nakleden sahabe, tâbiîn, tebe-i tâbiîn ve sonraki tabakalardan bir tabakada hadisi rivayet edenler azalmışsa artık bu hadis mütevatir olmaz, ahad hadis olur.

Ahad hadisler rivayet eden ravilerin sayılarına göre üçe ayrılır:

1. Meşhur hadis
2. Aziz hadis
3. Garib hadis

Meşhur hadis: Her tabakada en az üç ravisi bulunan hadislerdir. Tarifte yer alan “en az üç ravi” şartı ilk tabaka olan sahabede aranmaz.

Buna göre, her tabakada en az üç ravisi olduğu hâlde bir veya iki sahabeden rivayet edilen hadisler de meşhur hadis sayılırlar.

Hatta şöyle olsa: Mesela bir hadisi 10 sahabe rivayet etse; 10 sahabeden bu hadisi 20 tâbiîn alıp nakletse, daha sonra tebe-i tâbiîn devrinde ya da sonrasında bu hadisi 3 kişi nakletse artık bu hadis mütevatir olmaz. Bir tabakada 3 raviye düşmesi sebebiyle bu hadis meşhur hadis olur.

Aziz hadis: Herhangi bir tabakada ravi sayısı en az ikiye düşmüş olan hadislerdir. Bazı tabakalarda üç veya üçün üstünde ravi bulunan bir hadis, tabakaların birinde iki raviye düşecek olursa, bu hadis meşhur olmaktan çıkar ve aziz hadis olur.

Garib hadis: Herhangi bir tabakada tek bir ravisi bulunan hadistir. Bir hadis her tabakada mütevatir hadis olacak kadar çok ravi tarafından nakledilse, sadece bir tabakada tek bir ravisi bulunsa, bu hadis mütevatir hadis olmaz, garib hadis olur.

Bu tanımlarla mütevatir hadisin kuvvetini ve mütevatir hadisi inkâr edenin niçin kafir olduğunu anlayın!

Bir hadis mütevatir olabilmek için kaç süzgeçten geçiyor, ondan sonra mütevatir oluyor.

Sonra da hadis ilmini hiç bilmeyen birisi çıkıyor ve mütevatir hadise “Bu uydurmadır.” diyor.

Böyle kişilere ancak cahil denir. Bunlar tam bir cehl-i mürekkep içindedir. Yani hem bilmiyorlar hem de bildiklerini zannediyorlar. Ne diyelim? Allah hidayete etsin.

3. Sıhhat derecesine göre hadis çeşitleri

Sıhhat derecesine göre hadisler üçe ayrılır:

1. Sahih hadis
2. Hasen hadis
3. Zayıf hadis

Bir hadisin sahih olabilmesi için beş şart gerekir:

1. Ravi adil olmalıdır. Yani itikadı sağlam olup takva sahibi olmalıdır.
2. Ravi zabt sahibi olmalıdır. Yani ravi ezberlediği bir hadisi başkasına rivayet edinceye kadar hiç değiştirmeden hafızasında tutabilmelidir.
3. Hadisin isnadı muttasıl olmalıdır. Yani senedinde yer alan ilk raviden son raviye varıncaya kadar senet kesintisiz olmalıdır.
4. Hadis şaz olmamalıdır. Şaz, rivayet yönünden tek kalmış hadis demektir. Ravi rivayet ettiği hadisle, aynı hadisi rivayet eden diğer ravilere aykırı düşer ve yalnız kalırsa diğer rivayetler tercih edilir. Bu durumda hadisin sahih olma özelliği kaybolur.
5. Hadis muallel olmamalıdır. Hadisin muallel olması, zayıflığına sebep olan gizli bir kusurun bulunmasıdır. Bazen bir kusur hadiste gizli kalır ve her hadisçi tarafından kolayca fark edilmez. Bir süre sahih olarak rivayet edilen bu hadis, bir hadis imamının bu illeti bulup çıkarmasından sonra muallel olarak bilinir.

Zikrettiğimiz bu beş madde sahih hadisin özellikleri ve aynı zamanda şartlarıdır. Eğer bu özelliklerden biri olmazsa hadis sahih olma özelliğini kaybeder.

İkinci hadis çeşidimiz hasen hadistir:

Hasen hadis: Ravisi adil olmakla birlikte, zabt yönündeki kusurundan dolayı sahih derecesine ulaşamayan hadistir. Hasen hadis, sahih hadisle zayıf hadis arasında yer alan fakat sahihe daha yakın olan hadis türüdür. Hasen hadisin sahih hadisten tek farkı ravinin zabt açısından kusurlu olmasıdır.

Hem sahih hadisin hem de hasen hadisin kendi içinde kısımları vardır. Bizler sizleri usul bilgisinde boğmamak için bunlara girmiyoruz.

Bizim üzerinde en çok durmak istediğimiz hadis çeşidi zayıf hadistir. Çünkü bir çok kişi zayıf hadis ile mevzu hadisi birbiriyle karıştırmakta, zayıfı mevzu zannetmektedir. Hâlbuki zayıf

hadis farklıdır, mevzu hadis farklıdır. Haddizatında mevzu hadis hadis de değildir.

Mevzu hadis uydurma hadistir. Zayıf hadis ise hadis-i şeriftir. Zayıf hadis, hasen hadise yakın ama mevzu hadise uzaktır. Aralarındaki fark yerle gök arası kadardır. Sahih hadis 24 ayar altın olsa, hasen hadis 22 ya da 18 ayar altın olur. Zayıf hadis de 14 ayar altın olur. Mevzu hadis ise altın değildir, demirdir. Dolayısıyla zayıf hadis ile mevzu hadis arasında hiçbir yakınlık yoktur.

Muhaddisler zayıf hadis hakkında şöyle derler:

— Bu hadis senedi itibarıyla sahihlerin mertebesinde değildir. Ama çoğu zaman ifade ettiği manasıyla ve sahih hadislerin manasına uygun olan ifadesiyle hadis aynen hadistir.

Hâl böyle iken, bazı hadis inkârcıları bir hadis hakkında, “Bu hadis zayıftır.” der ve bununla uydurma olduğu hissini uyandırır. Hâlbuki zayıf hadis uydurma söz değildir. Zayıf hadis aynı sahih hadis gibi, hasen hadis gibi hadis-i şeriftir. Zayıf olmasının sebebi, sahih veya hasen hadisin taşıdığı şartların birini veya birkaçını taşınamamasıdır. Ya hadisin senedinde bir kopukluk vardır ya da ravinin adalet ve zabt gibi hâllerinde bir kusur vardır. Bu sebeple hadis sahih derecesine çıkamamıştır. Ancak bu hâller onu hadis-i şerif olmaktan çıkarmaz. Sadece sıhhat derecesini düşürür. Hatta bazen bir zayıf hadisin metni sahih bir hadis ile birebir aynıdır. Diğer hadisin senedi sağlam olduğundan o hadise “sahih” denilmiş; bu hadisin senedi sağlam olmadığından bu hadise “zayıf” denilmiştir. Mana aynı iken, senedin farklı olması sebebiyle biri sahih, diğeri zayıf kabul edilmiştir.

Hadis imamları zayıf hadisi bir çok kısımlara bölmüşler. Kimisi 42 kısıma ayırmış. Kimisi 49 kısıma, kimisi 63 kısıma, kimisi de 81 kısıma ayırmış. Hatta bir kısım âlimler zayıf hadisi 129 kısıma ayırmış ve her bir kısmın da tarifini yapmış.

Dolayısıyla bir hadise sadece zayıf demek de yeterli değildir. Zayıf içinde de onlarca kısım var. Bizler daha bu kısımları anlamaktan âcizken, nasıl oluyor da bir hadise zayıf deyip onu uydurma söz gibi kabul ediyoruz. Bu nasıl bir cesarettir, anlamakta zorlanıyorum!